
EINSTEIN A CATALUNYA

Thomas F. Glick

Einstein va venir a Barcelona el 1923 per donar un curs organitzat per la Mancomunitat i l'Institut d'Estudis Catalans. A partir d'aquest fet, Thomas F. Glick emprèn la tasca de descobrir i analitzar la realitat científica catalana de l'època.

Per una carta d'Einstein a Terradas, actuant en nom de la Mancomunitat, sabem que aquesta institució havia invitat Einstein a Barcelona ja l'any 1921. Terradas anà sovint a Alemanya i és possible que discutís amb el mateix Einstein la proposta. El maig del 1922 els plans havien de ser molt concrets, ja que en aquest mes la Universitat de Saragossa discutí la seva invitació. Els plans finals foren arreglats a Alemanya aquell estiu per Casimir Lana Serrate, el qual informà Terradas de l'acceptació d'Einstein. Durant la visita, Lana afirmà a *La Veu de Catalunya* (24-II-1923) que ell coneixia Einstein "de fa anys". Possiblement l'hi havien

presentat quan estudiava química inorgànica a Berlín, gràcies a una beca de la Junta de Ampliació de Estudios.

L'ARRIBADA D'EINSTEIN A BARCELONA

La referència en el diari d'Einstein a la seva estada a Barcelona és

El matrimoni Einstein, rebut a l'Ajuntament de Barcelona.

decebedorament breu. Simplement s'hi llegeix: "Estada a Barcelona. Molt cansament, però gent amable (Terrades, Campalans, Lana, la filla de Tirpitz), cançons populars, balls, menjar. Ha estat agradable!".

Encara que molts dels detalls relatius a l'estada d'Einstein a Barcelona no foren registrats, altres, que des de la nostra perspectiva són de menor importància, han entrat ja en els annals de la mitologia barcelonina. El més estrany d'ells és la història de la seva arribada a Barcelona. Segons *La Veu de Catalunya* (24-II-1923), arribà en tren el 23 de febrer procedent de Toló i, abans de dirigir-se a l'Hotel Colon, "es

presentà a casa del senyor Terradas". Tots els altres relats, per exemple el d'*El Debate* (Madrid, 25-II-1923) o bé el del *Diario de Barcelona* (11-II-1923), en un article d'A. Coll Gilabert, diuen, tanmateix, que ell i la seva esposa arribaren sense que ningú els esperés i anaren a una "humilde pensión" d'un carreró prop de la Rambla de Santa Mònica (la Cuatro Naciones, diuen). Quan el propietari sabé per un diari la identitat del seu hoste anà cap a la cambra d'Einstein i trobà el científic assegut damunt del llit, tocant el violí. Insistí que el físic es traslladés a l'Hotel Colon.

Per improbable o increïble que tot això sembli, és totalment cert, ja que Einstein mateix ho confessà a Joaquim Maria Nadal, el qual, com a president de la Comissió Municipal de Cultura, acompanyà el científic en la seva visita a l'Ajuntament. Segons Nadal, l'Ajuntament li havia reservat una cambra al Ritz (on, segons sembla, acabà definitivament), però Einstein s'havia cercat allotjament pel seu compte. Així ho explicà a Nadal: "Jo sóc un ciutadà modest, i he pres la cambra que correspon a la meua categoria" (citat a Ramon Muntanyola: *Vidal i Barraquer, cardenal de la pau*. Barcelona, 1976, pàg. 14). La història fou repetida a la premsa de Barcelona, en un article de Joaquín Edwards a *La Vanguardia* (29-IV-1955), per exemple, quan Einstein morí, i l'any del seu centenari -1979- com un exemple de la seva gran humilitat.

LES CONFERÈNCIES

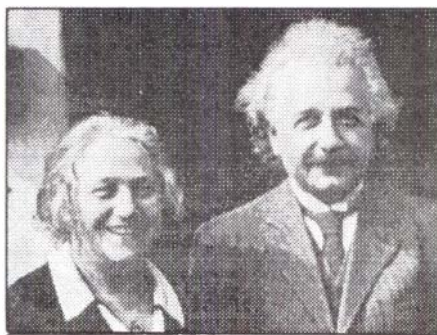
Tal com ho féu en les altres ciutats, Einstein donà, primer, un seguit de tres conferències sobre relativitat (teoria especial, general i recerques més recents) a la Diputació, patrocinades per la Mancomunitat. Després, en un altre local (en aquest cas, l'Acadèmia de Ciències), es dirigí a una audiència menys especialitzada sobre les conseqüències filosòfiques de la

relativitat, concloent amb alguns comentaris sobre les implicacions cosmològiques d'un univers finit (vegeu-ne el resum, per exemple, de *La Publicitat*, 4-III-1923). Malgrat que l'admissió a les tres primeres conferències fou limitada, per invitació, a aquells que tinguessin formació científica ("pressuposen coneixements de física i matemàtica", segons una nota de diversos diaris del 20-II-1923), no hi hagué prou lloc a la sala d'actes per a acollir tots els qui volgueren escoltar Einstein, els quals, segons *La Vanguardia* (28-II-1923), "se agolpaban en las puertas, ansiosos (...) de escuchar la palabra mágica que al ser atendida reformaría viejos sistemas y conceptos, abriendo nuevos horizontes a la ciencia por medio de la cuarta dimensión: el tiempo". A més de periodistes i altres escriptors que havien aconseguit l'admissió, la premsa destacà "dos primaras filas de señoras graves, predominando las barbas blancas y las calvas" (J. Arraras *El Debate* del 2-III-1923) i "els matemàtics, carregats d'ulleres" (*L'Esquella de la Torratxa* núm. 46, 1923). El sentir de l'auditori es descrigué per la paraula tensió. Arraras digué: "Desde el otro extremo el astrónomo Sr. Comas Solá le acecha, más bien que observa, con un gesto de asombro y de sugestión, propio de uno de aquellos pastores caldeos que estudiaban la malla maravillosa de las constelaciones". L'únic que fou permès a Comas en les sessions públiques foren els gestos, ja que, més tard, a *La Vanguardia* (14-III-1923), es queixà que no s'admeté una discussió pública. La premsa es dividí en relació amb el grau de comprensió demostrat per l'auditori: *La Veu*

parlà de la "meravellosa claredat" i "senzillesa" de l'exposició d'Einstein, encara que Josep Maria de Sagarra a *La Publicitat* i Tallada a *La Vanguardia* opinaren que molt pocs ho entengueren. Per descomptat que eren observacions personals, influïdes per les seves pròpies visions de la relativitat.

REACCIÓ DE LA PREMSA

La reacció de la premsa catalana a la relativitat, des de posicions frívoles fins a d'altres de més serioses, fou semblant al tractament d'Einstein a la premsa arreu del món. El problema principal era qui enviar a les conferències per fer-ne el reportatge. *El Noticiero* explicà que era difícil per a "un chico de la prensa" prendre notes intel·ligibles; per consegüent, només foren publicats breus resums de les conferències. La majoria dels reportatges varen ser escrits o bé per "chicos" o bé per columnistes, intel·lectuals com Sagarra o Carles Soldevila, que no tenien preparació científica. (Una excepció pot ser el resum fet a *La Publicitat* (4-III-1923) per J.X.P., que presumiblement es tracta de Joaquim Xirau i Palau). Per consegüent, el millor que hom podia esperar era una evocació elegant de l'ambient general de l'esdeveniment, tal com ho fou l'assaig magistral de Sagarra a *La Publicitat* (4-III-1923). El comentari de Carles Soldevila fou més típic del gènere, reproduint un tòpic que perseguí Einstein arreu on anà: "Einstein és cèlebre -escrigué al mateix diari- perquè uns pocs centenars de matemàtics han cregut que és digne d'ésser-ho. Els altres ens ho hem de

Einstein i Elsa, Passadena (1931)

creure...” (*La Publicitat*, 25-II-1923). Molts dels científics, ells mateixos, dubtaren de la capacitat per a entendre'l de la majoria del públic. Comas afirmà que la gent se sentí defraudada perquè no pogué experimentar les revelacions que esperava. Tallada, en una sèrie de divulgació que publicà a *La Vanguardia* (març del 1923), també destacà “*los ánimos en suspenso y llenos de turbación y desaliento*”.

Les revistes d'humor gaudiren de l'espectacle. *L'Esquella de la Torratxa* publicà, al núm. 46 de l'any 1923, una paròdia del raonament relativista tota plena de fórmules matemàtiques; i *En Patufet* (pàg. 192, 1923) presentà un poema satíric sobre la relativitat del temps. *La Campana de Gràcia* (2-III-1923) s'acontentà amb una reflexió filosòfica: “Sempre havem cregut que val més declarar-se ignorant davant d'un savi que savi davant d'un ignorant.” A part dels articles de Tallada, per a trobar una explicació raonada de la relativitat en termes assequibles a la majoria dels lectors calgué esperar els anys 1924-25, quan Miquel Masriera i Rubio prengué l'ofensiva a favor d'Einstein en cinc articles a *La Vanguardia*. Es tracta de: *El estado actual de las doctrinas de Einstein* (25-X-1924); *El antirrelativismo psicológico* (7-I-1925); *La verdad sobre Einstein* (15-I-1925); *El valor del relativismo* (4-II-1925) i *De Einstein para mis lectores* (29-X-1925). Aquest darrer article reproduïx el text d'una carta d'Einstein a Masriera relativa a la seva polèmica amb Henri Bergson sobre la coincidència espàcio-temporal. Una fotografia de la carta apareix a *La polémica con Bergson*, a *La Vanguardia* (14-III-1929), on Masriera recorda “*cuando tuve ocasión (...) de conocer a Einstein por el profesor Weyl y asistir a sus lecciones.*”

Un dels periodistes que seguí la visita d'Einstein, Miguel-Emilio Durán, es trobà al costat del compositor Jaume Pahissa i Jó a la recepció a l'Ajuntament. Resultava que

Pahissa havia escrit un llibre de divulgació titulat *Idea de la teoría de la relatividad de Einstein*, publicat per *La Publicitat* l'any 1921. D'aquesta manera, al llarg de les celebracions oficials, Durán anà amb el mestre Pahissa, parlant d'Einstein i de la teoria de la relativitat. Pahissa donà al periodista un breu i, penso, prou bon resum de la teoria dirigit als profans, fent veure la importància dels mètodes matemàtics en la física relativista i establint aquells fenòmens físics, com la deformació del periheli de Mercuri, que la teoria explica. Per Pahissa, no era important que el públic en general conegués la deducció de la teoria; era suficient dirigir l'atenció a les experiències que la confirmaven (vegeu *Las Provincias*, València, 6-III-1923). De fet, una de les caracte-

■ Als anys vint,
hi havia un clar
interès popular per
la ciència pura,
sobretot pels
resultats visibles i
concrets d'aquesta

terístiques de la reacció de masses en relació amb la ciència als anys vint fou l'existència d'un clar interès popular per la ciència pura, que s'expressava entorn dels resultats visibles i concrets, com les observacions d'Eddington del eclipsi de maig del 1919. Justament això fou remarcat, el desembre de 1920, per un important popularitzador de la ciència, el reusenc Antoni Porta i Pallisé, que notà que els resultats d'Eddington, confirmant una predicció de la teoria d'Einstein, feien evident el progrés de la ciència, encara que els canvis teòrics no fossin comprensibles per a la majoria

ria dels lectors (vegeu la *Revista del Centre de Lectura* de Reus, vol. I, any 1920). La conclusió de Soldevila en el sentit que la relativitat, de fet, era una teoria intel·ligible i obscura, imposada per quatre matemàtics al públic ignorant, desconeixia aquesta realitat. Antoni Rius arribà a aquest mateix punt quan, de manera contundent, afirmà: “Per fi de les festes que la vinguda a Espanya de l'Einstein ha ocasionat, els periodistes i encara que sigui vergonyós dir-ho, molts professors, han inventat la història (*camelo*, es diu en bon castellà) que la teoria de la relativitat és impossible de comprendre: excusa hipòcrita i excel·lent per a oblidar l'existència d'aqueix formidable avanç científic el mateix dia en què l'Einstein va traspasar els Pirineus.” (*Revista del Centre de Lectura* de Reus, vol. 4, any 1923.)

EL SINDICAT DE LA DISTRIBUCIÓ

Una altra pàgina del llibre de la mitologia einsteiniana, la relativa a les paraules d'encoratjament que dirigí als anarquistes del sindicat únic del ram de la distribució, enfronta l'historiador amb un altre misteri intractable. Einstein, per descomptat, s'havia convertit en un autèntic heroi de les classes treballadores, no solament a causa del seu públic pacifisme, sinó també perquè havia rebutjat de signar el famós manifest dels intel·lectuals alemanys fent costat als objectius militars del kàiser, en la Primera Guerra Mundial. Per exemple, el *Noticiari de l'Ateneu Enciclopèdic Popular* (vol.4, any 1923), dirigit als lectors de les classes populars, assenyalà que “Einstein ha combatut i lluitat per la llibertat, la justícia i l'acord entre els individus i les nacions”.

Segons la premsa, el 27 de febrer, una delegació de la Unió arreu plejà Einstein al Ritz (altres diuen a l'Acadèmia de Ciències, després de la conferència), i l'acompanyà al

sindicat, al carrer Més Baix de Sant Pere. Tots els qui ho contenen estan d'acord en una sèrie de punts: que Einstein se sorprengué del nombrós analfabetisme que hi havia a Espanya; que contestà la referència d'Angel Pestaña, sobre la repressió al país, dient que creia que era més deguda a l'estupidesa que a la maldat; i que va animar els obrers a llegir Spinoza, "fuente de muchas cosas buenas y muy oportunos consejos".

La majoria dels relats, incloent els de les agències de premsa, hi afegiren que Einstein digué a Pestaña: "Yo también soy revolucionario, pero en el terreno científico. Con los científicos, me preocupan también las cuestiones sociales, por estimar que constituyen uno de los aspectos más interesantes para la humanidad" (vegeu, per exemple, *El Diluvio*; *La Voz*, de Madrid; *El Noticiero Universal*, de Barcelona...). Aquests mots atribuïts a Einstein circularen per tot Espanya, no solament en la premsa de consum, sinó també en publicacions anarquistes. Per exemple, *Redención*, un setmanari anarquista publicat a Alcoi, acompanyava la seva darrera part amb una popularització de la relativitat deguda a l'astrònom francès Charles Nordmann (apareguda els dies 8, 15 i 22 de març del 1923), amb un article de Francesc Pellicer que portava el títol de *Revolución científica y revolución económica*. Comentant la identificació d'Einstein com a revolucionari, Pellicer hi afegia que els anarquistes podien contestar: nosaltres també som revolucionaris, "si bien económicos". "La ley de la relatividad física -continua- es indudablemente la avanzada de la ley de la relatividad moral, en la cual como anarquistas, nos apoyamos para derrocar a los que como muy bien ha especificado Einstein, tienen más que estúpidos (...) creen de que contra una institución no hay que proceder, porque (...) la creen inmutable y no relativa como la clasificamos nosotros, en la interpretación científica de las leyes na-

turales." Pellicer acaba identificant Einstein com el protestant del manifest dels noranta-tres "sabios-lacayos del Imperio Alemán". Tanmateix, Einstein negà amb fermesa haver pronunciat aquesta frase crucial. En el tren que el duia a Madrid, el primer de març, digué a Andrés Révész, corresponsal de l'ABC (publicat el 2-III-1923), que no era un revolucionari, ni tan sols en la ciència, i que no creia en la societat socialista, "ni en el programa de producción de los comunistas". El punt més notable de la negació d'Einstein és que les paraules que li atribuïren no eren les més característiques, no perquè tergiversaren les seves opinions polítiques sinó perquè ell sempre presentà la relativitat, en les seves declaracions públiques, no com una revolució sinó més aviat com una culmina-

■ Einstein s'havia convertit en un heroi de les classes treballadores

ció i extensió ("traducció" en les seves paraules) de la física de Galileu i Newton. No era un revolucionari, ni àdhuc en el camp de les ciències, ja que assegurà que volia conservar tot el que es pogués i eliminar solament el que impossibilitava el progrés de la ciència. L'explicació més probable d'aquest malentès és que els periodistes, que no entenien bé el francès, no pogueren seguir l'intercanvi verbal entre Einstein i Pestaña i atribuïren equivocadament a Einstein les paraules de Pestaña. Segons *El Liberal* de Madrid, del 28-II-1923, Pestaña digué en francès: "que, así como el sabio alemán, con sus teorías, ha revolucionado la ciencia, los obre-

ros, por medio de la unión, aspiran a revolucionar el orden económico existente". En aquesta versió, Einstein "contestó modestamente que él no había hecho más que aducir consecuencias de los propios científicos y aconsejó a los obreros moderación al destruir o renovar porque no todo lo antiguo, dijo, es malo".

Aquest episodi ha conduït a la creació d'un mite, en aquest cas ahistòric. Abad de Santillán escrigué fa poc que, a resultes de les seves paraules al Sindicat, Einstein fou acusat per la premsa oficial d'ésser un revolucionari i anarquista, i que en conseqüència, en lloc de donar les seves conferències a Madrid, fou obligat a tornar-se'n cap a París (vegeu *Alfonso XIII, la II.ª República y Francisco Franco*, Madrid, Ed. Júcar, 1979). Aquesta fantàstica història és encara més inexplicable si considerem que Abad de Santillán conegué personalment Einstein i fou rebut a casa del científic a Charlottenburg, alguns anys més tard, durant la protesta a causa de la injusta sentència a mort de Sacco i Vanzetti, els anarquistes i emigrants italians als Estats Units (vegeu Diego Abad de Santillán: *Memorias 1887-1936*. Barcelona, Ed. Planeta, 1977).

EINSTEIN I EL NACIONALISME CATALÀ

És ben sabut que part del programa cultural catalanista, tal com fou formulat per Prat de la Riba, residia en la creació d'institucions per a propagar la ciència catalana, així com la ciència en català. En el temps de la visita d'Einstein, la llista d'organismes científics lligats a la Diputació era prou llarga, incloent l'Observatori Fabra, l'Acadèmia i el Laboratori de Ciències Mèdiques (entitat que havia organitzat l'any 1913 el primer Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana), el Servei Geogràfic de Catalunya, el Servei del Mapa Geològic i Topogràfic i el Laboratori d'Estudis Supe-

riors de Química, entre d'altres. Per afegit, podem citar les activitats de la Institució Catalana d'Història Natural, l'Acadèmia de Ciències i les diverses entitats de l'Institut d'Estudis Catalans, en particular la Societat Catalana de Biologia (vegeu: Diputació de Barcelona: *Guia de les institucions científiques i d'ensenyança*. Barcelona, 1916; Joan Senent-Josa: *Les ciències naturals a la Renaixença*. Barcelona, Ed Dopesa, 1979). Per altra banda, la burgesia conservadora, de la qual Prat de la Riba era un bon exemple, era incapaç d'identificar-se amb la causa de la ciència a causa de la seva paradoxal incapacitat d'enfrontar-se amb les idees científiques modernes i amb la visió del món pròpia de la ciència que les seves pròpies institucions, se suposava, haviende fomentar. Com un exemple destacat del que estem dient podem citar l'hostilitat del mateix Prat de la Riba envers el darwinisme, fidedigna continuació de la visió sobre aquesta qüestió, de l'ortodòxia catòlica de final de segle XIX, la qual proclamava la seva adhesió a la causa de la vertadera ciència, però no a bogeries com el darwinisme. En particular, Prat de la Riba s'oposà a la ciència de la política educativa de l'Escola Moderna de Francesc Ferrer, el qual era explícitament darwinista (vegeu: Joan Senent-Josa: *Miseria y dependencia científica en España*. Barcelona, Ed Laia, 1977).

Era un lloc comú, en la recepció popular de la relativitat, considerar Einstein com un nou Darwin i contrastar l'acceptació universal donada al físic amb la polarització política i religiosa que caracteritzà les polèmiques sobre l'evolució. És dins aquest context que hem de considerar els grans esforços del nacionalisme català per associar Einstein amb la seva causa. La seva visita ofería una oportunitat de lligar

la causa catalana amb les idees científiques més modernes i revisionistes sense haver d'admetre, al mateix temps, que els valors tradicionals ja estaven passats. L'aplaudiment d'Einstein era en part una compensació a l'oposició a Darwin per part de la burgesia catalana.

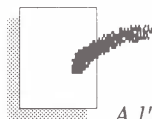
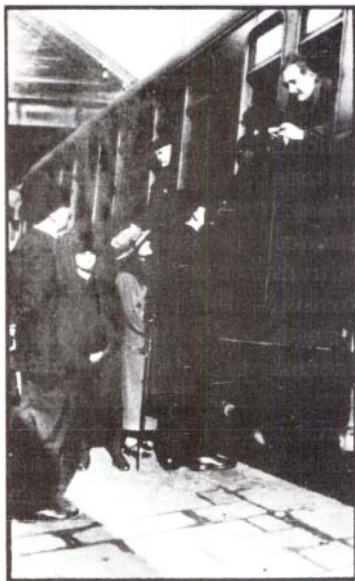
A la sala d'actes de la Diputació, on Einstein donà les seves tres conferències sobre la relativitat, els símbols estaven sempre presents: "Els uixers plens d'escuts barrats. Els candelers, plens de més escuts barrats. El dosser, amb més escuts barrats" (*L'Esquella de la Torratxa*, núm. 46, 1923). I darrera la taula presidencial es devia haver col·locat una bandera amb les quatre barres catalanes, un detall que fou anotat per tots els diaris. Allà hi havia la famosa pissarra que Josep Maria de Sagarra volia salvar, juntament amb les barres catalanes, per explicar als futurs homes catalans de ciència les teories d'Einstein. "Doncs bé -escriví al seu article a *La Publicitat* (4-III-1923)-, jo quan el professor Einstein esborrava les inscripcions blanques damunt de la tela negra il·lustrada, el meu cor m'impulsava a dir-li: Faci el favor, no ho esborri, ja li drem una altra pissarra!". Un parell de setmanes més tard, quan Einstein parlà a

Saragossa, el rector Ricardo Royo y Vilanova, seguint, sembla, les propostes de Sagarra, ordenà que les pissarres de les seves conferències fossin preservades per a la posteritat (vegeu: *Heraldo de Aragón*, Saragossa, 14-III-1923).

El 27 de febrer, quan Einstein fou rebut a l'Ajuntament, el batlle accidental Enric Maynés donà la benvinguda al visitant en català (en totes les altres funcions s'havia utilitzat el castellà i el francès). "Si la vostra pàtria està orgullosa de tenir-vos -digué el batlle-, aquest orgull, per aquella força de la solidaritat de la ciència, el comparteix tothom. Per nosaltres no sou un estranger, que la ciència (...) té per pàtria el món." Einstein contestà que desitjava per a Barcelona "una nova comunitat humana que superés tota mena d'odis polítics i personals" (vegeu, per exemple: *La Publicitat* i el *Diario de Barcelona*, 28-II-1923). *La Veu de Catalunya* reproduí les paraules del batlle i comentà en un editorial que Einstein "ha pogut parlar-hi el llenguatge europeu de la ciència, amb una absoluta identificació cordial entre l'investigador i l'urbs, entre el savi i la ciutat". Si la ciència era internacional, així l'idioma català també ho podria ser. De tota manera, l'elecció d'idioma per part del batlle origi-

Einstein parlant amb Oppenheimer

A l'esquerra, Einstein
acomiatat-se, a l'antiga estació de
França.

A baix, menú en llatí ofert als
convidats al banquet de Rafael
Campalans en honor dels Einstein.

existència de la línia recta, i per tant, del predomini de la línia corba? ¿No sabeu que les paral·leles - Federació Monàrquica, jaumins, regionalistes, mauristes- es troben en un puntelectoral? ¿No actuava com si no existissin ni el temps ni l'espai, sense donar més importància a Montserrat que a Covadonga?... Catalunya és terra de la relativitat. Els catalans estem pel relatiu, exceptuats els d'En Macià, que estan pel tot o res.”

la Universitat Nova (Escola Industrial), Einstein, acompanyat per Rafael Campalans, assistí a una actuació del ball nacional feta per la Penya de la Dansa. “És una dansa molt distingida -declarà-, que demostra ço que és el poble català i que deuria ésser coneguda per les altres nacions; és una obra d'art agermanada amb un esport” (vegeu: *La Sardana, La Veu de Catalunya* i *La Publicitat* del 28-II i 1-III del 1923).

Deixant a part la sàtira política, Einstein influí en la filosofia d'almenys un polític català: Rafael Campalans. Durant la visita, Campalans li explicà la seva filosofia d'un socialisme nacionalista i Einstein, rient, li contestà en alemany: “Això no lliga”. Pocs dies després digué a Campalans que finalment havia entès el concepte paradoxal, però que més valia ometre el mot nacionalisme. Segons Einstein, el mot nacionalisme no havia de ser aplicat a la lluita per la reivindicació de les nacionalitats sotmeses, ja que no es podia evitar l'altra connotació de la paraula: la del conservador i imperialista nacionalisme que caracteritzava la política alemanya. En una intervenció a les Corts, nou anys més tard, Campalans recordà que a causa de les seves converses tant amb Einstein com amb Hadamard, el qual havia visitat Barcelona l'any 1921, havia decidit treure aquesta paraula del

na una petita polèmica. Regina Lamo atacà el batlle a *El Diluvio* (Madrid, 2-III-1923) perquè no havia parlat una llengua intel·ligible per a Einstein. Però el mateix periòdic desautoritzà la seva columnista i atacà, pel seu costat, aquells qui s'oposaven a l'ús del català basant-se en el caràcter oficial d'altres llengües. En lloc de donar a Einstein una benvinguda freda i formal, el periòdic conclouïa que “Barcelona ha emprat la calor de la seva pròpia llengua”. Així com més tard, a Saragossa, seria convidat a veure una jota, Einstein fou portat a observar una sardana a Barcelona. A

Reflexionant sobre l'atmosfera general de la visita d'Einstein, *L'Esquella de la Torratxa* (núm. 46, 1923) assenyalà encertadament: “A Barcelona, la teoria de la relativitat ens servirà per a acudits polítics i presentarem l'Einstein com un perfecte regionalista, com una mena de Cambó de les matemàtiques”. La noció de relativitat serví, aleshores, per a un acudit humorístic d'una escena política corrent: “Doncs què òno havia estat la Lliga la precursora de la teoria de la no-

Coena in honorem Doctoris Einstein Pontificis scientiarum

Scientia a priori

Solida

Lannulae Fizeaunsiensis
Penaet Laramote et Dolluaci Bausse-
sis cum jure Wagonensi in perihelio

Fabae Laurentzianae catalaunice
transformate

Pbasianus nocthemerus Dinskowskien-
sis, quadriplex dimentiones

Homo Platonicus secundum Biogenem
cum jure Michelsoniense

Continuos Euclidianus glaciatus

Encasadae Furni Sancti Jacobi et
Sacchareae edulia Weplliensis, simultanea
fructus Salitit

Liquida

Lastrum Ikemediti graetatorium
Aeres Zhti Josephi inertialis

Malum pareum cum Doppler effectu

Campanus relativisticus Lodomiunensis
deflectens lucem

Caffea sobaliensis cum spirituosis
liquoibus et vectoisibus tabacalibus

Tempus locale :

II Kalendas Martii. Anno XLIV
Erae Einsteinianae

Locus :

Bedibus Campalanti, studiosi catalaunici
Barcinonensis

34 Einstein a Catalunya

Vol. VII desembre 1990/368

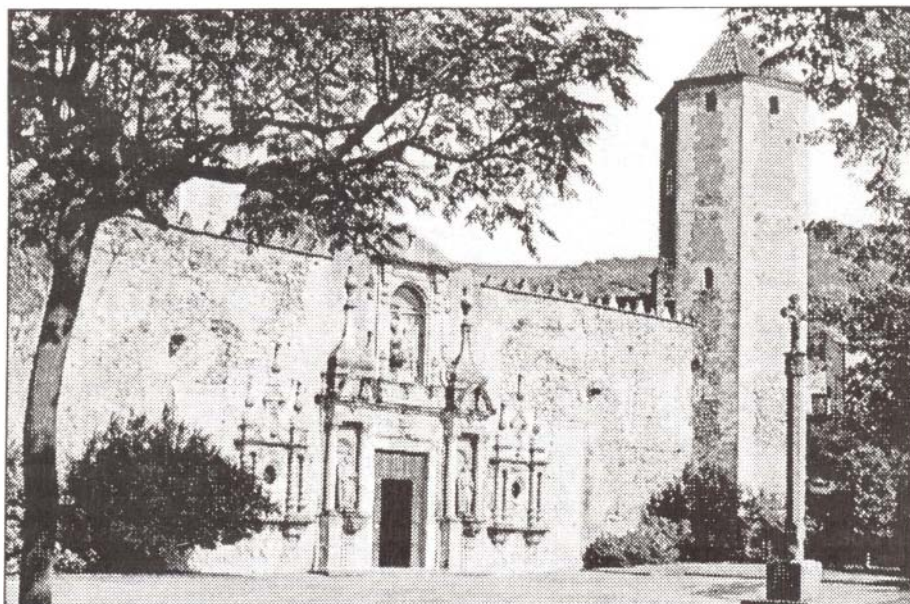

A dalt, monestir de Poblet.
A baix, Einstein a Poblet.

seu programa: la connotació habitual del "nacionalisme" a Europa era la de Léon Daudet i, a Espanya, la d'Antonio Royo.

EINSTEIN A BARCELONA

En el seu temps lliure, Einstein passejà per Barcelona sense atreure gaire l'atenció de la gent. (Encara que *El Diluvio* (1-III-1923) féu la distinció entre el poble, que no el reconegué, i els ciutadans, que sí que ho feren.) Les seves visites a la ciutat (i també les de Poblet i Terrassa), les féu en companyia dels seus tres amics germanoparlants: Terradas, Lana Serrate i Campalans. Einstein visità Poblet amb el químic Bernat Lassaleta. També sopà a casa seva, segons una comunicació del seu nebot Ignasi. A Poblet, Einstein firmà el llibre d'honor (vegeu Agustí Altisent: *Història de Poblet*. L'Espluga de Francolí, Abadia de Poblet, 1974.) Algunes de les seves activitats, com la visita al rector de la Universitat amb Terradas, foren purament formals. Amb Lana, visità l'Escola del Mar i el port. Al port es trobaren amb dos enginyers, Ayxelà i Jauregui, director i vice-director del port, respectivament. Tots junts pujaren en una de les "canoas" de la Junta del Port i Einstein lloà les obres de reparació de l'escullera de l'est (vegeu *La Vanguardia* i *El Noticiero Universal* dels dies 27-28 de febrer del 1923). Després de l'estada d'Einstein a

Madrid, el director del *Diario de Barcelona*, Joan Burgada i Julià, comentà (10-III-1923) el contrast de la seva recepció a les dues ciutats. En comparació amb "un entusiasmo desbordante (...) y un poco impulsivo" observat a Madrid, a Barcelona havia estat rebut efusivament, "pero con una austeridad opuesta a todo asomo de relumbrón". Els iniciats havien reflexionat sobre les seves paraules "y no pasó más", mentre que a Madrid el rector, segons Burgada, va declarar "su propósito de emprender una ardorosa campaña por la que todos vengamos a ser relativistas." La interessant reflexió de Burgada manifesta al mateix temps entusiasme per la ciència i també l'esperança que la visita d'Einstein enetés una nova època en el desenvolupament científic d'Espanya. Però mostra també una reticència característica en el seu desig de restringir les implicacions filosòfiques de la nova teo-

ria a límits al més estrets possibles, citant per a aquesta finalitat el mateix Einstein.

No obstant això, la diferència entre la rebuda a les dues ciutats fou òbvia per a tothom. A Barcelona tot fou serietat, equanimitat i tracte natural; a Madrid, el visitant fou sotmès a un seguit d'actes públics, banquets i recepcions. Un exemple de l'ambient que presidí la setmana d'estada a Barcelona fou el sopar íntim a can Campalans, on assistiren Einstein, Terradas i el polític Miquel Vidal i Guardiola, un altre germanoparlant que li havia traduït a l'alemany el discurs en català de l'alcalde Maynés. Segons *La Veu* (1-III-1923), "fou servit el sopar conforme a una llista, bellament impresa, en caràcter gòtic a dues tintes, i escrita en llatí relativista per conservar caràcter, més o menys, amb la teoria de la relativitat." Tenint en compte la calor, la simpatia i la intimitat que caracteritzaven les seves relacions amb Campalans i, sobretot amb Terradas, podem afirmar que, a Barcelona, Einstein era a casa seva. ■

Thomas F. Glick

és professor d'història de la ciència a la Universitat de Boston (Massachusetts, EUA)